

Йордан Йовков

Кайпа

I

Кайпа – това е българско село близо до Одрин. Никой от нас не го знаеше по-рано, никой не беше чувал името му дори. Но тук ние имахме един от най-ожесточените си и най-кървави боеве. И малкото, неизвестно досега село изведнъж даде името си на историята.

Тъй случайно и неочаквано се раждат всички големи и викащи имена, които в една война чертаят пътя на славата, на разрушението и на смъртта. Кайпа, Провадия, Селиолу, Караагач, Чонгора и още много други – това са малки, никому неизвестни по-рано села. Дълги години, цели векове, животът в тях се е текъл спокойно и еднообразно, като водите на голяма и тиха река. Хората са се раждали, живели са и са умирали с малките си радости и тъги. Като далечно ехо до тях е достигала, може би, мълвата на световните събития, но сами те нищо не са давали на света. Но идва войната. И ето над мирните ливади, които са слушали само звънците на стадата и свирките на овчарите, над черните угари, над които приведен и замислен е вървял само овчарят, над тия безмълвни и ГЛУХИ, като черковен двор, села изведнъж дохожда и се извива една буря, по-страшна, по-стихийна и опустошителна от всички бури на горещото лято. Земята дълбоко се разорава от гранати, поляните и хълмовете се обливат с кръв, небето се запалва, ехото на дремещите долини се разбужда от адски гърмежи и навсякъде, като гъстите снопи на една жетва, лежат неподвижни трупове. Изтръпнали от ужас, в огненото сияние на пожарите си, малките неизвестни досега села високо обаждат на света имената си. Всички вече ги знаят, всички говорят за тях.

* * *

Боят се започна на разсъмване. Капнал от умора, аз бях спал няколко часа, като убит. Събудих се – лицето ми беше мокро от дъжда, не знаях ни де съм, ни какво става с мене. Дълбокият и здрав сън беше изличил всички връзки с миналото, изличил беше даже и самия спомен за войната. Кратки, твърде кратки минути. Видях войниците, които се стягаха за път, голата земя, на която бях спал, облачното, безутешно небе. Чуха се няколко изстрела. Разбрах всичко. Ужасът на вчерашния ден премина пред мене като тежък кошмарен сън. Боже мой, и днес пак същото! И нищо по-болезнено няма от това внезапно спомняне: след покая и безгрижието на съня, душата отново се облива от ледения лъх на

суровата истина.

Вчера ние бяхме в първа линия и сега нашата дружина е назначена в бригаден резерв. Трябва да отидем някъде по-назад. Тръгваме да заемем мястото си, газим дълбока леплива кал, чизмите тежат, сякаш железни. На пътя ни се изпречва дълбок дол с отвесни, като стени, брегове. Някои войници се плъзгат и падат, други им подават пушките си, те се ловят за тях и с мъка излизат по калните и плъзгави сипеи. Не зная как бързо и незабелязано можахме да преминем вчера при настъпление-то си същия тоя дол. Може би защото не беше валило още дъжд. Пристигаме на определеното ни място и се спираме в кални, черни угари, прикрити зад един висок хълм.

Дъждовен ден. Оловени облаци покриват цялото небе, неподвижни и равни, като сключен до хоризонта покров. Но тия облаци са някак високо, а ниско под тях, лека и прозрачна, синкава като дим, мъгла плува над земята. Топло е, няма вятър и дъждът пада тихо, без пориви, отвесно и право, сякаш безбройни жици са обтегнати между небето и земята. Безмълвна тишина царува в мъгливото поле и в безлюдното, изоставено село, което се вижда наблизко. Всичко сякаш е спотаило дъх и тревожно чака нещо. Чуват се само монотонните и дремливи удари на дъжда.

Нови изстрели се чуват откъм позицията. Няколко гранати със зловещия шум на тежки птици минават над нас и падат някъде назад. Войниците образуват щитовете: всеки взвод, събран на малка купчина, войниците плътно един до други. Така може би не е съвсем безопасно, както се мисли, но тая близост, която и без това инстинктивно се търси при всяка опасност, раменете, които се допират, очите, които безмълвно се срещат, спотаеното дишане, при което почти се чува биенето на сърцата – всичко това ражда една топла вълна на другарство и това спокойно примирение пред еднаквата участ, което гали и успокоява.

Някои завиждат на резерва, като мислят, че е по-добре. Едва ли това всякога е вярно. Положението е почти едно и също с това на онези, които са напред. Едните са на сцената, другите – в кулисите. А тук е мъчителната неизвестност, напрегнатите до скъсване нерви и, над всичко това, куршумите и гранатите. И те раняват, убиват хора – не които сами се бият, а хора, доито стоят неподвижни и пасивни до безпомощност, убиват ги сякаш без нужда, със скръстени ръце почти.

Ние сме две дружини – две хиледи души, събрани в малки, мълчаливи купчини в черната и кална угар. И по-високо над приведените глави, над ножовете, натъкнати на пушките, издигат се двете знамена, обвити в черна, лъсната от дъжда мушама. Всички мълчат, никой не

говори, защото в ума на всички е една мисъл, едно чувство в душите: очакването. Защото всички живеят минутите на обречени жертви. Чака се само часът. И в това безмълвно очакване под гранатите и куршумите има нещо, прилично на неподвижната свирепост на бик, който все още позволява да забиват стрели в живото месо на тялото му. Чака се. И ето, ще дойде суха и къса заповед. Неподвижните, обвити в мокра мушама знамена, които досега са стояли като траурните знаци на примирение, на доброволно приета смърт, ще се развоят, ярко ще блесне коприненият плат, някакви златни слова, които няма да се четат, и от всичко това едно магическо обаяние, една тайнствена сила, която като безумие ще обземе тия хора и като жива вълна ще ги понесе напред.

Боят вървеше още бавно. Откъм позицията се чуваха редки гърмежи. Зад нас в редовни интервали от по няколко минути падаха гранати. Много от тях с тъпи удари се забиваха в земята, разхвърляха фонтани от черна пръст, но не се пръскаха. Вляво от нас се виж даше Кайпа. Виждаха се безлюдните улици и желтите къщички с червени покриви под мрежата на безлистните дървета. Извън селото и по-близо до нас се виждаше бяла, каменна сграда – черквата.

Изведнъж от това мълчаливо село се раздадох чести, припрени гърмежи, остро тракане на някаква шевна машина. Стреляха картечници. Затичахме се напред, на самия гребен на хълма, и се загледахме към селото. Първото нещо, което видяхме, това беше безбройна, разбъркана маса, кипещ мравуняк от хора, които, дошли почти до самото село, лудо бягаха сега назад. Това бяха турци. В селото е имало една дружина от 16. Ловчански полк с картечници. Те оставят турците да додат съвсем наблизно – и внезапно откриват огън. Жестоката и немилостива разправа. Ние гледахме тия нещастници, които бягаха в ужаса на дива паника. Като разбита о брега вълна, като внезапно подплашено стадо, бягаха те, подгонени от немилостивата градушка на куршумите. По разни посоки всички гледаха да стигнат по-скоро долината на реката. Без шинели, пристегнати в зелените си куртки, техните фигури в мъглата и дъжда изглеждаха необикновено тънки и високи. След малко те се скриха. На откритата зелена поляна останаха някъде цели редици, някъде разпръснати поотделно, неподвижни, черни трупове.

Първата атака беше отбита. Но това сякаш беше кървавия сигнал за истинския бой. Скрити зад хълма, ние не можехме да видим какво става на нашия фронт. Но нас още не ни викаха, а това показваше, че положението е добро. Съвсем ясно можехме да гледаме всичко, което ставаше около Кайпа. Върху селото падаха сега безброй шрапнел и гранати,

падаха с една трескава и яростна бързина, като че хвърляни в припадъците на несдържана омраза и мъст.

Откъм с. Ортакчи се зададоха две наши колони. Това бяха главните сили на 16. и 25. полкове, които вече идеха, дочули сякаш далечния и тревожен зов. Сред мокрото зелено поле, на което дъждът беше заличил всички други бои, ясно се виждаха тия две колони, които растяха и се удължаваха като безкрайните пипала на исполински полип. И в това бавно, но зловещо и хищно движение, в правото неколебливо насочване точно към селото и към боя, чувствуваше се нещо заплашително и могъщо, чувствуваше се мълчалива и сурова закана.

Колоните се приоплжават още повече. Те не са далеч повече от един километър от Кайпа. Н отсега ние бяхме зрители на една от най-импозантните и най-редките картини в тая война. Закрити в една долина, двете колони се събраха в сбити и плътни ядра и оттук вед-нага, без спиране и без почивка, преминаха в други строй. Из тая долина заизлизаха сега, като лъчи из един център, линиите на една паяжина, тънки, безбройни линии от войници, които вървяха едни след други. Едни се насочваха към селото, други – към хълма над него.

Те вървяха все тъй уверено, смело и спокойно, като че това беше маневра на някое учение. Те бяха влезли вече в зоната на крепостната стрелба. Обадиха се големите крепостни оръдия, тежки басови гърмежи, сякаш далечно рикание на невидими зверове. Белите облачета на шранелите се разпущаха едни до други, гранати падаха и издигаха черни фонтани от пръст. Но стройните, тънки редици вървяха спокойно все напред и напред. Над тях гореше небето, пред тях сякаш се откриваше огнената паст на ада. Но нищо не ги спираше. Ние гледахме всичко това и радост, умиление и възторг облизаха душите ни. Неволно скърбяхме за тия млади хора, но чувствувахме и безкрайно упование и надежда. Да, те ще победят – и какво себеотрицание, какво безстрашие и гордо презрение към смъртта!

След минута ние не виждаме нищо. Едни от верите бяха влезли в селото, други бяха залегнали, скрити в диплите на полето. Но оттам идеше честа стрелба. По-честа, но някак по-спокойна и редовна стана стрелбата и на нашия фронт. А дъждът продължаваше да вали, в паузите иа гърмежите капките удряха равнодушно и сънливо.

Откъм позицията се зададе полковият адютант. Преди да го попитаме, отдалеч още се мъчим да прочетем нещо по лицето му. Но той изглежда спокоен, не бърза. Приближаваме се до него и като хвърляме бегъл и знаменателен поглед към войниците, ниско и в един глас го

питаме за положението. Той ни разбира, нашата предпазливост е излишна, и високо, за да бъде чул от всички, отговаря: – Атаката е отбита. Турските вериги са залегнали на осемстотин крачки, но нашите не им позволяват да мръднат.

Чувствуваме голяма радост и някакво преувеличено доверие към онези, които са пред нас в окопите, завиждаме им дори. Разбира се, те трябва да са се били много храбро, за да ги обуздаят и обезсилят тъй, че да не могат повече да мръднат. Нещастните турци! Искани се да ги подразним, да им се понадсмеем някак, И войниците пушат вече помежду си шеги и се смеят. Адютантът си отива, изпращан със засмени и радостни погледи, от които той за минута сне сенките на безпокойствието и неизвестността.

Но боят продължаваше. Изглеждаше, че турците предприемат нова и по-стремителна атака. Стрелбата се усилваше с ускорен темп и откъм позицията на нашата бригада, и откъм Кайпа. В селото се виждаха туктаме групи от наши войници, които прибягваха и се закриваха зад къщите. При втора, по-сполучлива атака турците сякаш бяха успели да влязат в някои пунктове на селото. Селото трябваше окончателно да се завладее. Стрелбата непрекъснато продължаваше и все повече и повече се усилваше. Над с. Провадия, на една височина беше излязла на позиция една наша скорострелна батарея. Виждахме как блясваха зад скалите огнени светкавици, последвани от оглушителни гърмежи.

Изведнъж боят достигна такава страшна сила и ожесточение, което поразя и смяя всички ни. Никога аз няма да забравя това. Как настъпи това – не помня. Не помня точно и часа. Но всичко като че доде внезапно, неочаквано. Гърмежите на пушките, на картечниците и оръдията се усилиха и сляха в един невъобразим адски трясък. Идеше ужасният страховит екот на една градушка. Високо над всичкия тоя трясък се издигнаха тежките басови гърмежи на крепостните оръдия, непрекъснати, чести залпове. И едно непрекъснато бучение, като на развълнувано море, някакво безкрайно и зловещо ехо.

Ние стояхме, без да проговорим дума, неподвижни и с вкаменени лица на статуи. Закрити зад хълма, не можахме да видим всичко, което ставаше напред. Пред нас чувахме само беснеещата адска буря. Какво ставаше там? Това вече надминаваше човешките сили и като че не хора се биеха, а някакви тъмни, свръхестествени сили сееха разрушение и смърт. Не беше ли това излязло от бреговете си море, което заливаше и рушеше всичко? Някакъв грамаден пожар, в който с оглушителен трясък падаха цели здания? Налетял на вековен лес, ураган, който кършеше

клоне, събаряше стари, грамадни дървета? Или пред нас се разкризаше някаква бездънна пропаст, в която падаше и се рушеше цялата земя?

В мене и сега живее трепетът пред тоя ужас, но в паметта ми са се запазили кратки, мигновени картини. Видях войниците смълчани, притиснати повече един към други, с обтегнати лица и блуждаещи погледи. Наблизо патронните коне, с наострени уши, трепереха с цялото си тяло, теглеха се назад и плахо пръхтяха. И не зная как погледът ми се спря на ято черни птици, които летяха във въздуха. Отде бяха дошли, не зная, но щом стигнаха над тоя пламтящ и страшен ад, изведнъж се сепнаха, издигнаха се по-високо и бързо се повърнаха назад. Бягаха и те. А дъждът продължаваше да вали. Но това сякаш не беше дъжд, а тих, безутешен плач. От тъмното, оловено небе като че падаше върху земята сянката на една голяма скръб.

Внезапно настъпи едно затишие. И в тая кратка пауза неясно, като слабо и далечно ехо, чуваме откъм селото викове ура. Два или три пъти повторено ура, замряло в отново подетите гърмежи. Но това беше достатъчно. Ние се гледаме един други, внезапна радост ни обзема, в очите ни почти ще бликнат сълзи. Там някъде се правеха последни и отчаени усилия, твореше се върховен подвиг. И без да знаем още края на тая епична борба, усещаме радостното предчувствие за победата. Везните на щастието, които невидима ръка държеше високо над жестокия бой, привеждаха се и клоняха вече на една страна.

Скоро въвн от селото, на южната му страна, се очерта нашата верига. Неприятелят беше отблъснат, селото – превзето.

II

От тая минута боят явно почна да отслабва. Гърмежите ставаха все по-редки и по-редки и само понякога ненадейно зачестяха и пак замлъкнаха, като по следни избухвания на угасващ пожар. Близо пред нас се яви командирът на полка с шаба си. Навярно той идеше откъм позицията. И по тия чудни, невидими пътища, по които бързо се разнасят новините на бойното поде, ние скоро научаваме всичко. Турците вече отстъпвали по цялата линия. Радостно облекчение раздвижи всички, тежкия товар на безпокойството и неизвестността падна. Войниците заприказваха по-високо, насядаха в по-свободни пози, заприказваха и в дъжда се заизвива синкавият дим от цигарите.

Откъм Провадия се зададе и бригадният командир. Разбира се, той вече знаеше всичко и сам трябваше да е твърде зарадван от успеха. Но у едни хора веселото разположение се проявява в истинско добродушие, а у други – в някаква безвредна и безобидна, но нервна караница. Така изглеждаше да е у нашия бригаден. Той мина покрай плътно събраните взводове и спря. От едрият му кон, уморен и лъснат от дъжда, се дигаше бяла пара. Генералът, с дигната на шинела яка, гледаше недоволно и строго.

– Кой командува тая рота?

– Аз, господин генерал.

– Вие. А така ли трябва да стоят войниците? В тоя строй?

– Г-н генерал, според устава...

– Какъв устав? Една граната – и жив човек не ще остане! Устав...

Но той съглежда дружинния командир, извиква го и сам тръгва към него. Ние следим отдалеч разговора им. Навярно обяснението беше пак за същото – строя на войниците. Майорът, почтително застанал, но спокоен и уверен в познанията си, разправяше надълго нещо. Той може би цитираше устава, защото веднага генералът избухна, размаха ръка и завика, после бутна ядосано коня си и отмина. Офицерите от шаба със снизходителни, весели усмивки успокояваха майора, сърдит И сконфузен. Всичко това беше една твърде маловажна работа. Но опасността беше се минала, боят се свършваше, ние бяхме весело разположени и бяхме готови да виждаме всяко нещо откъм смешната му страна. И за тия несполучливи цитати от устава дълго време се смяхме.

Привечер, когато замлъкнаха и последните гърмежи получихме

заповед да сменим 3. дружина на позицията Вървахме бързо из дълбоката и лепкава кал. Когато стигнахме там, една скръбна картна болезнено сви сърцата на всички ни. Убитите наши войници, изнесени от окопите, бяха събрани на една купчина. Те лежаха вкаменени, в най-разнообразни пози, гологлави, с кални дрехи, с окървавени лица, вече пръстени и жълти. С голяма мъка се решавахме да ги погледнем, погледът бързо се отмахваше, но все още продължавате да вижда тия изкривени от предсмъртна болка лица.

Дъждът валеше. Някои от патрулите, изпратени напред, се завърнаха. Далеч се виждали колони, които се завръщали към града, а по-наблизо се мяркали отделни хора, навярно турски патрули. Войниците се наредиха в окопите, поправяха ги, готвеха се да посрещнат нощта, или пък ново някое сражение.

Зад нас на една височина почнаха да се събират наши части. На самия връх те се спряха и построиха. Пред тях имаше мнозина офицери на коне, навярно бригадният командир с щаба си. Не можехме да разберем за какво ставаше всичко това. Тъмните облаци на запад за минута се бяха разкъсали, последните слънчеви лъчи паднаха върху покрития с хора връх и той ярко заблестя сред мрака на облаците. Виждаха се ясно лицата на войниците, нетърпеливите движения на конете, саблите, които проблясваха. Изведнъж гръмна оттам високо ура. Навярно бригадният командир поздравяваше войниците с победата. Но още това ликуващо ура не беше замлъкнало, и нещо тежко с тъп удар падна и се заби пред нашия окоп. Граната. Още няколко гърмежи един след друг и продължително, остро пищение във въздуха. Ние привеждаме глави, но чуваме зловещото пищение да ни отминава. Изправяме се и гледаме назад: три или четири шрапнела се разпукват тъкмо над отрупания с войници връх. Нови гърмежи. Но върхът беше вече пуст и безлюден, като че и по-рано не е имало хора. Войниците бяха се прикрили в долините.

Това бяха последните гърмежи – един водевилен край на страшния и кървав бой през целия ден. Турците, които се връщаха към крепостта, навярно са видели тълпите хора на осветения от заника връх, чули са и видовете ура. И те са разбрали всичко. Тия безвредни гърмежи приличаха повече на просто ругателство, нервозен и ядовит жест на победения противник. И онези, които бързо очистиха върха, вярвам от душа да са се посмели на тая безсилна сръдня.

Ние останахме на позицията. Дъждът продължаваше да вали тихо, монотонно, облачното небе по-ниско се привеждаше над земята. Една безмълвна тишина зацари навсякъде, тая странна и дълбока тишина,

Кайпа

която се чувствава около непогребани мъртъвци.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7939>]